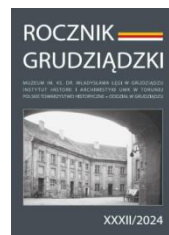

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA

KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

Rok XXIII: 2025

Grudziądz, dnia 29.02.2025 r.

Nr 8 (837)

1381. spotkanie

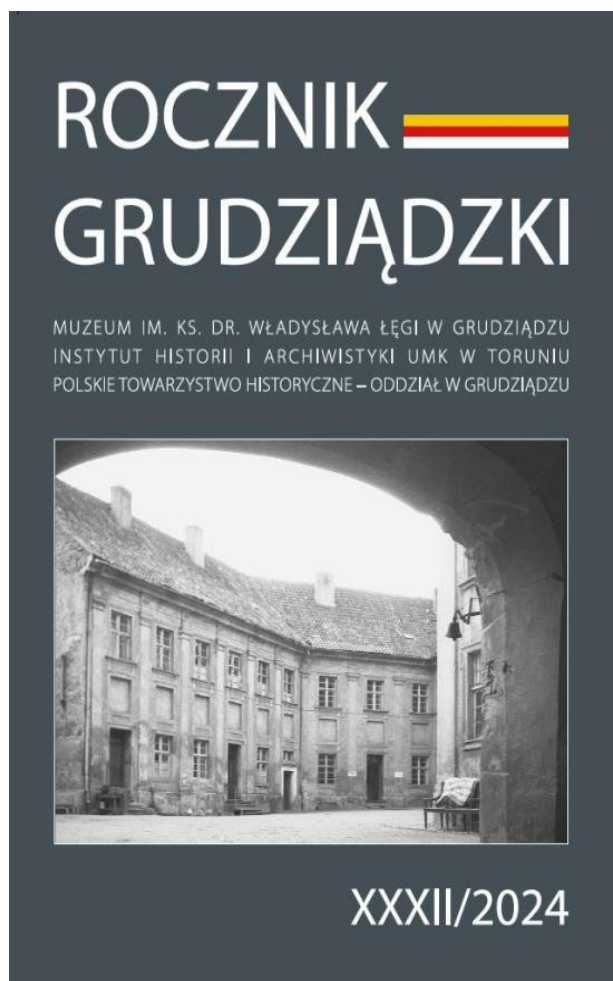
dr Paweł Nastrożny

Rocznik Grudziądzki, t. XXXII (2024)

Na tydzień przed Wigilią Bożego Narodzenia, 17 grudnia 2024 roku, w Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi przy ul. Wodnej miała miejsce promocja kolejnego, XXXII tomu „Rocznika Grudziądzkiego”, regionalnego, naukowego periodyku, który cieszy się niesłabnącą popularnością.

Uroczystość rozpoczęła dyrektor Muzeum – Wioletta Pacuszka. Tradycyjnie, tom został zaprezentowany przez wieloletniego redaktora naczelnego czasopisma, prof. dr. hab. Wiesława Sieradzana. Obowiązkowym punktem programu każdej promocji jest również okolicznościowy wykład. Tym razem gościem specjalnym był dr Marek Koryszko z Instytutu Archeologii Wydziału Nauk Historycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Zaprezentował on następujący temat: „Grudziądzka loża „Victoria zu den drei gekrönten Türmen” (Zwycięstwo pod trzema ukoronowanymi wieżami) na tle wolnomularstwa uniwersalnego”. Wykład nawiązywał do tekstu, który ukazał się w tomie i cieszył się niemalym zainteresowaniem obecnych na promocji osób.

Skład Redakcji periodyku nie zmienił się. Podobnie, przy powstawa-

Promocja XXXII tomu „Rocznika Grudziądzkiego” w salach Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu. Tom prezentuje Redaktor Naczelny – prof. W. Sieradzan, 17 XII 2024 r.
Fot. P. Nastrożny.

Promocja XXXII tomu „Rocznika Grudziądzkiego” w salach Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu, 17 XII 2024 r. Fot. P. Nastrożny.

niu kolejnego już wydania, jako sekretarz Redakcji pracował dr Paweł Nastrożny z grudziądzkiego Muzeum.

XXXII tom Rocznika Grudziądzkiego liczy aż 463 strony, a należy pamiętać, że bieżąca edycja nie zawiera piątego działu tj. „Bibliografii”, która ukazuje się co dwa lata. Opublikowane teksty rozdzielone zostały pomiędzy cztery główne części: „Artykuły”, „Materiały i miscellanea”, „Ludzie miasta i regionu” oraz „Recenzje i sprawozdania”.

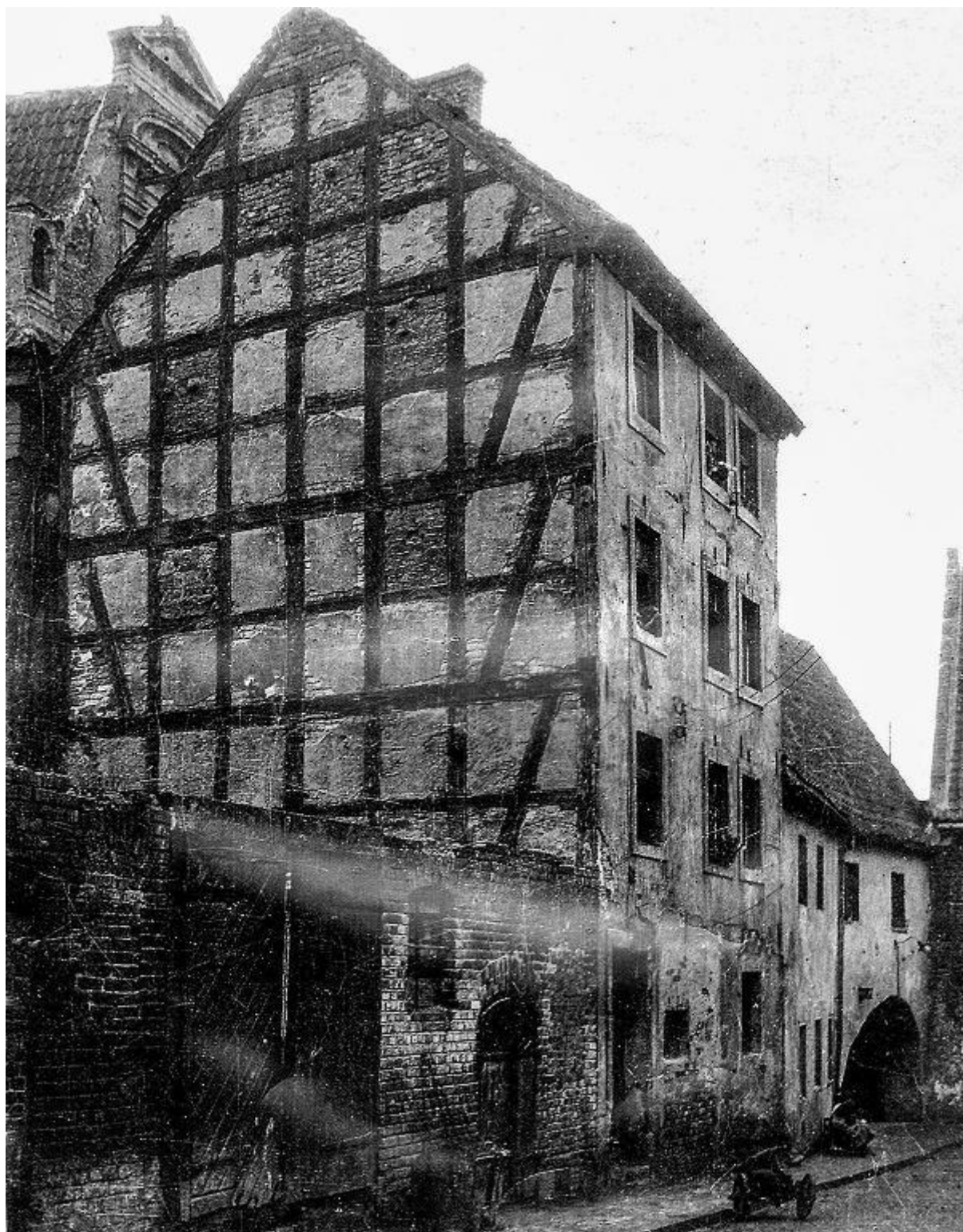
Należy wspomnieć, że każdy z tekstów naukowych poddawany jest również – oprócz wewnętrznej oceny Redakcji – obowiązkowej, zewnętrznej procedurze recenzenckiej. Oceniany jest więc zwykle przez dwóch naukowców, którzy decydują o jego przyjęciu (zazwyczaj z koniecznością dokonania mniejszych lub większych poprawek) lub odrzuceniu. W przypadku różnych ocen, Redakcja powołuje trzeciego recenzenta, którego głos jest decydujący. Z „Rocznikiem Grudziądzkim” współpracuje zespół tzw. recenzentów stałych, który począwszy od aktualnego tomu nieco się poszerzył. Obecnie grupę tą tworzą: dr hab. Piotr Birecki, prof. UMK, prof. dr hab. Wiesław Długokęcki, dr Jerzy Domasłowski, dr Witold Konopka, prof. dr hab. Janusz Mallek, dr Renata Skowrońska, prof. dr hab. Tadeusz Stegner, ks. prof. dr hab. Jan Walkusz, dr hab. Marcin Wiewióra, prof. UMK, prof. dr hab. Roman Wódzki. Niejednokrotnie również do oceny tekstów powoływani są doraźni recenzenci, często specjaliści w konkretnych obszarach badawczych.

Zawartość tomu przedstawia się interesująco i różnorodnie, tak więc „Rocznik” skierowany jest do szerokiego grona, gdzie każdy z Odbiorców znajdzie coś dla siebie. Oprócz artykułów omawiających badania archeologiczne średniowiecznych artefaktów, wszystkie teksty zamykają się w przestrzeni trzech minionych wieków (XVIII, XIX i XX). Cieszy jednak, że rozwijają się badania nad historią najnowszą, tj. po roku 1945. Takie studia odnajdziemy we wszystkich działach naukowych tomu, a taki charakter mają trzy pierwsze.

Dowodem na wspomnianą na wstępie niesłabnącą popularność czasopisma jest fakt, że Redakcji nie brakuje tekstów, które rokrocznie bardzo licznie składane są przez autorów. Co ważne, do grona publikujących już od lat swoje studia badawcze, dołączają kolejni, reprezentujący zarówno młodsze pokolenie, ale i grupę osób posiadających już większy lub mniejszy dorobek naukowy.

Główny dział Rocznika Grudziądzkiego to „Artykuły”. W tym tomie tworzy go siedem tekstów. Pierwsze opracowanie nosi tytuł *Badania weryfikacyjno-sondżowe tunelu wodociagowego na obszarze międzymurza w południowo-wschodnim fragmencie murów miejskich z wieżyczką wodną przy kanale Trynka w Grudziądzu*. Jego autorką jest Małgorzata Kurzyńska, starszy kustosz w Muzeum i doświadczony archeolog. Tekst stanowi omówienie badań, których głównym celem była „lokalizacja domniemanego tunelu doprowadzającego wodę w późnym średniowieczu i w czasach nowożytnych z kanału Trynki do wieżyczki wodnej zlokalizowanej w murach miejskich” (s. 21).

Drugi w kolejności artykuł przygotowała Izabela Fijałkowska – miejski konserwator zabytków w Grudziądzu. Studium przedstawia Czytelnikom problematykę

*Nieistniejący dom przy ul. Spichrzowej 5, stan z okresu międzywojennego.
Zbiory Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu.*

Ochrony zabytków Grudziądza w świetle dokumentów z lat 1934–1939 i 1945–1957 odnalezionych w Urzędzie Miejskim w Grudziądzu. Na uwagę zasługuje zwłaszcza bogata część ilustracyjna tekstu, licząca aż 28 fotografii.

*Tablica upamiętniająca aresztowanych i zamordowanych mieszkańców Czarnowa, usytuowana na miejscowym cmentarzu na grobie zamordowanych 16 IX 1939 r.
Fot. B. Wicherek.*

Niezmiennie od kilku tomów, na łamach periodyku ukazują się artykuły Przemysława Waszaka z Wydziału Sztuk Pięknych UMK w Toruniu. Tym razem autor ten proponuje tekst prezentujący odnalezioną w zbiorach Bildarchiv Foto w Marburgu nieznaną do tej pory ikonografię, ukazującą grudziądzkie zabytki. Przedstawia również możliwości jej naukowego wykorzystania na przykładzie fasady Pałacu Opatok, stanowiącego część dawnego kompleksu klasztoru benedyktynek.

Kolejny artykuł został przygotowany przez Bartłomieja Wicherka, który kontynuuje podjętą w poprzednim tomie problematykę związaną ze zbrodniczą działalnością III Rzeszy na terenie Pomorza. Tym razem podejmuje tą kwestię na przykładzie gmin: Łubianka, Łysomice i Zławieś Wielka, w ich współczesnych granicach.

Autorem następnego w tomie studium jest Ryszard Kowalski, a dotyczy ono *Prowincjonalnego Żydowskiego Sierocińca Fundacji Caspera Lachmanna w Grudziądzu w latach (1872) 1899–1921*. Na jego łamach dominują obszernie wypisy ze źródeł, podane zarówno w oryginale, jak i w przekładzie na język polski, co ułatwia ich percepcję, choć nie jest częstym zabiegiem na łamach periodyków o charakterze naukowym.

Szósty w kolejności artykuł został opracowany przez Andrzeja Krupę, członka Towarzystwa Naukowego im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, który przedstawił tekst poświęcony genezie i erygowaniu parafii w Nebrowie Wielkim w 1962 roku. Dotyczy on więc regionu historycznego i geograficznego, który znajduje się zasadniczo poza głównym zainteresowaniem „Rocznika Grudziądzkiego”.

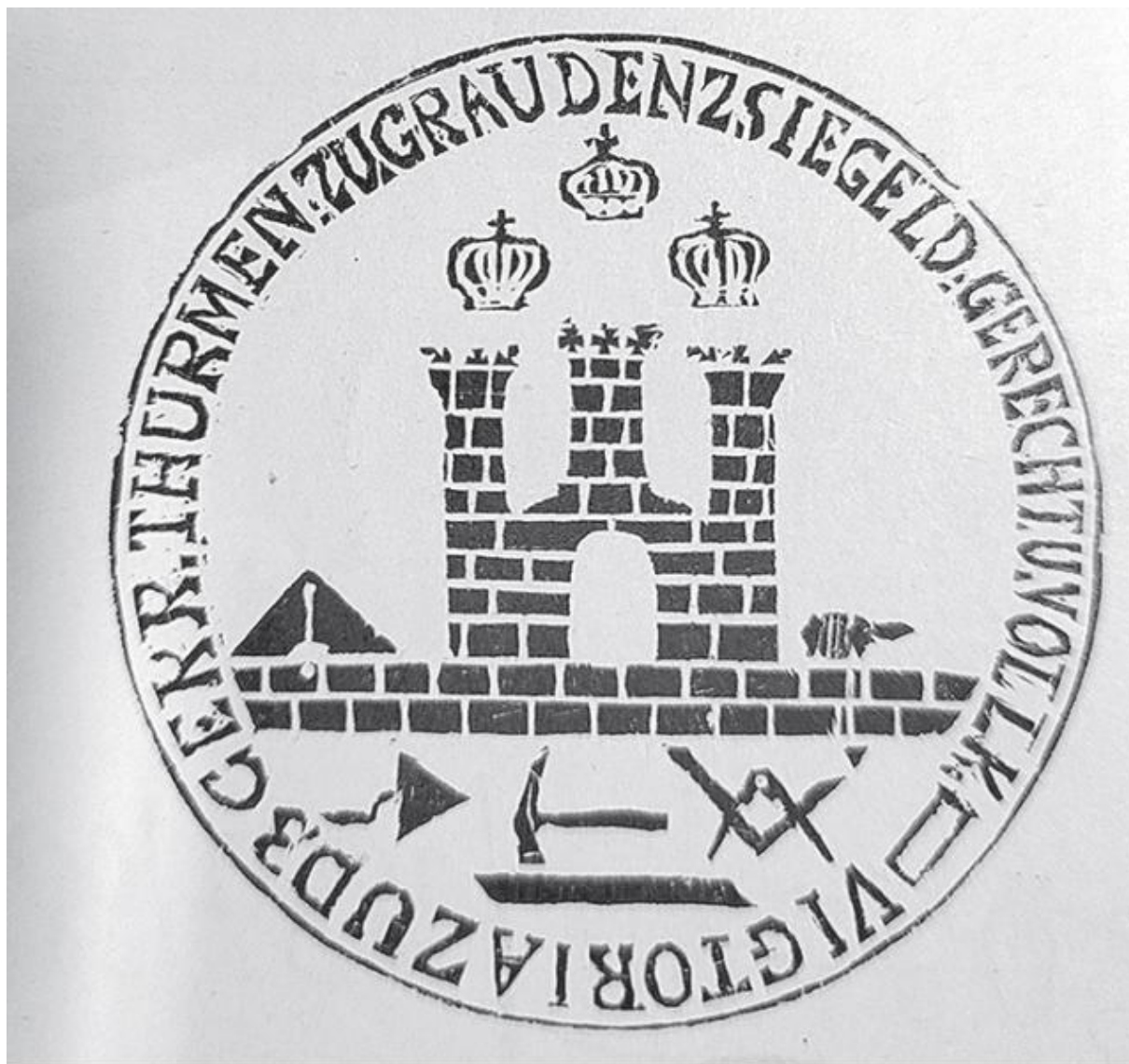
*Klub Międzynarodowej Prasy i Książki w Grudziądzu, 1972 r.
Zbiory Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu.*

Niemniej jednak, ze względu na wartość poznawczą tego studium dla rozwoju badań lokalnych oraz położenie Nebrowa *de facto* w pobliżu Grudziądza, artykuł ten został opublikowany na łamach periodyku.

Dział „Artykuły” zamyka tekst poświęcony historii Klubu Międzynarodowej Prasy i Książki w Grudziądzu, która została przedstawiona w świetle materiałów prasowych. To obszerne i wyśmienicie udokumentowane studium autorstwa Sła-

womira Kwiatkowskiego zapoznaje grudziądzan z dziejami dobrze znanego – dziś już starszym pokoleniom – tzw. KMPiK’u. Z treścią znakomicie współgrają wykorzystane ilustracje, ukazujące nieistniejące już dziś wnętrza Klubu. Artykuł ten zasługuje na uwagę także przez podsycanie trendu otwarcia się zawodowych historyków grudziądzkich na dzieje regionalne okresu drugiej połowy XX wieku i publikowanie wyników swoich badań w pełni naukowej formie.

W drugim dziale „Rocznika Grudziądzkiego” („Materialy i miscellanea”) zamieszczono osiem tekstów. Pierwsze trzy przedstawiają analizy i wyniki badań spe-

Godło grudziądzkiej loży masońskiej z tytułowej strony spisu członków za rok wolnomularski 1897/1898. Fot. M. Kołyszko.

cjalistycznych dotyczących tzw. „wieżyczki wodnej”, znajdującej się w ciągu średniowiecznych obwarowań miasta Grudziądz. Ich autorami są: Dorota Bienias, Klaudia Wernerowicz oraz Wiesław Małkowski. Prezentowane dane uzupełniają informacje, których dostarcza wspomniany już wcześniej artykuł Małgorzaty Kurzyńskiej.

Kolejne teksty w drugim dziale periodyku chronologicznie mieszczą się w okresie od XVIII do XX wieku. Toruński profesor Waldemar Rozynkowski przybliży, w oparciu o zapisy kronikarskie, szczegóły związane z internowaniem w nieodległym od Grudziądza klasztorze kapucynów w Rywałdzie, biskupa kieleckiego Czesława Kaczmarka.

Kolejne studium przygotował Marek Kolyszko. Badacz ten znany jest już Czytelnikom „Rocznika Grudziądzkiego”, jako prezentujący wyniki swoich studiów w dziedzinie archeologii. Tym razem jednak opublikował on tekst poświęcony sprawom związanym z masonerią: *Grudziądzka loża wolnomularska „Victoria zu den drei gekrönten Türmen” (Zwycięstwo pod trzema ukoronowanymi wieżami) i masonika w Pracowni Zbiorów Masońskich, Oddziale Zbiorów Specjalnych, Biblioteki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*. Dla wszystkich osób zainteresowanych tematem Marek Kolyszko wskazał kierunek poszukiwań kwerendowych, które mogą dotyczyć nie tylko grudziądzkiej loży.

Chor. Jan Penk (1889-1937), przełom lat 20. i 30. XX w. Zbiory Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie.

Mariusz Żebrowski opublikował w tomie *Księgę żgonów żołnierzy wyznania katolickiego garnizonu grudziądzkiego 1918–1919*. To ciekawe źródło proveniencji prusko-niemieckiej może być pomocne m.in. w badaniach szczegółowych, a nawet genealogicznych, gdyż można w nim odnaleźć polskie nazwiska. Oryginał przechowywany jest w Archiv des Katholischen Militärbischofs w Berlinie.

Bardzo interesujący tekst został przygotowany przez młodego historyka Aleksandra Wiśniewskiego, debiutującego na łamach „Rocznika Grudziądzkiego”. Jego tytuł to: *Orzeł Biały w przestrzeni miejskiej na obszarze ziemi chełmińskiej w dwudziestoleciu międzywojennym*. Artykuł wzbogaca 34 ilustracje. Autor w swoich rozważaniach korzysta nie tylko ze źródeł i opracowań, ale sięga także po informacje zamieszczone np. na blogach internetowych.

W dziale „Materiały i miscellanea” opublikowany został ponadto tekst redaktora naczelnego czasopisma Wiesława Sieradzana. Przedstawia on ocenę książki *Wisła. Biografia rzeki* Andrzeja Chwalby, w zakresie odnoszącym się do Grudziądza i roli Wisły w jego historii.

W omawianym tomie XXXII „Rocznika”, w trzeciej części periodyku tj. „Ludzie miasta i regionu”, zamieszczono pięć biogramów.

Pierwszy tekst pióra Pawła Nastrożnego szczegółowo przedstawia sylwetkę chorążego Jana Penka (1889–1937). Postać ta znana jest w środowisku miłośników fortyfikacji na Pomorzu. Penk służył w armii Cesarstwa Niemieckiego (służbę wojсковą rozpoczął właśnie w Grudziądzu), a następnie przez ponad dekadę zaangażowany był w działalność struktur administracji fortyfikacyjnej Wojska Polskiego, w ramach dawnych twierdz: Grudziądz, Chełmno i Toruń. Biogram został opracowany w oparciu o bardzo liczną bazę źródłową.

Autorem kolejnego biogramu jest Mariusz Żebrowski. Przedstawił on Od-biorcom „Rocznika” życiorys Hansa Waldemara Wesołowskiego (1894–1948), pochodzącego z Grudziądza artystę grafika.

Trzeci tekst w dziale przygotował Rafał Heidek. Opisuje on szeroko swojego przodka Pawła Heidek (1912–1978), utalentowanego sportowca, który swoją karierę realizował w jednej z dyscyplin ciężkiej atletyki, jaką było podnoszenie ciężarów. Materiał bogato ilustrują pozyskane z rodzinnego archiwum fotografie.

Obszerny i dobrze opracowany tekst pt. *Henryk Zieliński (1920–1981), profesor historii, który chciał zostać stolarzem* przedstawił Juliusz Zieliński. Także w przypadku tego biogramu Czytelnicy mają do czynienia z autorem opracowującym naukowy życiorys swojego przodka.

Dział zamyka stały współautor „Rocznika” Janusz Hinz, który ukazuje kolejne życie Wiesława Blachnio (1949–2023), historyka i przewodnika grudziądzkiego.

Kolejny tekst wspomnianego autora otwiera z kolei ostatnią część „Rocznika Grudziądzkiego”. Jest to sprawozdanie Koła Miłośników Dziejów Grudziądza omawiające jego działalność w roku 2023.

Paweł Heidek podczas Mistrzostw Ziem Nadwiślańskich w Grudziądzu 1 VI 1958 r. Zbiory R. Heidek.

Oprócz powyższego, w tomie znajdują się jeszcze cztery inne teksty o charakterze sprawozdawczym. Tradycyjnie: Izabela Fijałkowska ukazała działalność miejskiego konserwatora zabytków, Rafał Heidek przybliżył funkcjonowanie Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Oddział w Grudziądzu, a Wioletta Pacuszka zapoznała Czytelników z szeroką i różnorodną aktywnością grudziądzkiego Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi. Wszystkie wymienione sprawozdania dotyczyły roku 2023.

W związku z reaktywowaniem grudziądzkiego oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w połowie 2023 roku, na łamy „Rocznika” powracają podsumowania działalności tego organu. Pierwsze po wielu latach sprawozdanie przedstawia Czytelnikom pisma Dawid Przewodowski, prezes wspomnianego Oddziału.

Zapraszam do lektury XXXII tomu „Rocznika Grudziądzkiego”. Egzemplarze można nabyć m.in. w budynkach Muzeum przy ul. Wodnej 3/5 oraz Spichrzowej 33/35 oraz Informacji Turystycznej na Rynku.

Notatki

N o t a t k i

(L.B.S.)

Redakcja: Janusz Hinz. Logo KMDG wykonał Grzegorz H. Rygielski.